

Розділ 3

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

УДК 339.9

АНАТОЛІЙ БРЯТКО

м. Одеса

Anatoliy88@meta.ua

СВІТОВА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА КРИЗА ТА РЕАКЦІЯ КРАЇН БРІКС НА НЕЇ

У статті проаналізовано антикризові політики країн БРІКС в період світової фінансово-економічної кризи. Розглянуто передкризовий стан економік Бразилії, Росії, Індії, Китаю та Південної Африки. Визначено особливі риси антикризових кроків кожної вищезазначених з держав. Досліджено результати кризового менеджменту. Надано оцінку результатів антикризових заходів урядів країн БРІКС з точки зору відносної ваги країни на міжнародній арені.

Ключові слова: Світова фінансово-економічна криза, антикризове регулювання, БРІКС, посткризове зростання.

Прискорені темпи формування світової економіки та створення єдиних правил конкурентної боротьби в дало змогу розвиватися новим великим гравцям на геополітичному та геоекономічному просторі. Освоєння зовнішніх ринків дозволило отримувати на порядок більші експортні надходження до національних. Однак, вирівнювання економічних показників не супроводжувалось трансформацією механізмів впливу на світову спільноту пропорційно до фінансових можливостей.

Найяскравішим прикладом об'єднань країн, що розвиваються є БРІКС, який об'єднує майже 3 млрд населення та 25% поверхні суходолу. Більш того, кожна з країн має повний цикл ядерних технологій: РФ, КНР та Індія є офіційними ядерними державами, а ПАР і Бразилія добровільно згорнули свої ядерні програми на початку 90-х років. Крім цього Росія та Китай є постійними членами Ради Безпеки ООН і мають право вето. Отже, аналіз антикризових заходів країн БРІКС видається доволі перспективним.

У сучасній економічній науці існує два підходи до аналізу економічних можливостей країн БРІКС. До першого відносяться дослідники, які розглядають дане об'єднання як достатньо інтегровану структуру, спроможну до колективних дій, направлених на протистояння кризовим тенденціям (А. Архангельська, Є. Петрікова, Н. Целишев, С. Доссані, Дж. Піментель). Другий включає вчених, що вважають примат внутрішньої детермінанти основним, характеризуючи об'єднання як низькоефективний координаційний майданчик (С. Алексашенко, Р. Байгулов, Д. Доллар, М. Мексіто, Д. Десаї, С. Хатівада).

Виходячи з тенденцій в науковому середовищі, можна говорити про **недостатній рівень аналізу** антикризових заходів країн БРІКС з точки зору трансформації загального впливу держав на світовій арені.

Виходячи з вищезазначеного, **цілями статті є** визначення передкризового становища кожної з країн, характеристика національних антикризових заходів, розрахунок корекції

відносної ваги кожної країни на світовій арені.

Розглядаючи антикризові програми країн БРІКС, треба перш за все визначити основні одиниці аналізу та часові рамки дослідження. Основними індикаторами аналізу держав будуть виступати: ВВП, баланс поточного рахунку, експорт-імпорт, темп інфляції, дефіцит-профіцит бюджету, рівень закредитованості, ставка рефінансування, рівень заборгованості, міжнародні резерви, обмінний курс, грошова пропозиція (M1, M2), капіталізація фондового ринку, динаміка попиту на золото. З метою бачення повної картини, доцільно навести дані щодо цих індикаторів перед дослідженням кожної країни окремо в часовому проміжку від 2006 до 2013 року (табл. 1).

Після фінансової кризи 1999 року, реформаторський напрям розвитку Бразилії став домінуючим. З приходом до влади у 2003 році президента Луло да Сілва відбулося фундаментальне переформатування фінансово-господарського комплексу країни. Зокрема, було висунуто тезу про трьох китів стабільності: «таргетування інфляції, плаваючий обмінний курс і збереження первинного профіциту бюджету» [7, 22]. У результаті чого вдалося стабілізувати інфляцію, відбулося зростання валових заощаджень, сформувався позитивне сальдо торгового балансу, експорт товарів з 2003 року по 2007 рік виріс в 2,7 рази, а імпорт – у 2,5 рази. Цікавою видається трансформація основних статей експорту. Традиційно, стовпами Бразильської економіки є

Таблиця 1

Індикатори антикризової програми Бразилії*

Показник	Роки							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Макроекономічні показники</i>								
Розмір ВВП, млрд дол.	1088	1366	1653	1620	2143	2476	2248	2245
Темп зростання/падіння ВВП, %	4,0	6,1	5,2	-0,3	7,5	2,7	1,0	2,5
Відхилення від світового ВВП, %	-1,25	0,69	2,4	0,27	2,36	-1,1	-2,3	-1,1
Баланс поточного рахунку (розмір до ВВП)	1,3	0,1	-1,7	-1,5	-2,2	-2,1	-2,4	-3,6
Експорт/імпорт (розмір до ВВП)	14/11	13/12	14/13	11/11	11/12	12/13	13/14	13/15
Темп інфляції	6,2	5,9	8,3	7,2	8,2	7,0	4,9	7,6
Бюджет, %	-2,9	-1,9	-1,2	-3,5	-1,7	-2,6	-2,0	-
<i>Кредитний ринок</i>								
Кредитування (до ВВП)	40,3	47,9	53,1	48,9	54,4	61,3	68,5	70,7
Ставка рефінансування**	13,25	11,25	13,75	8,75	10,75	11,50	7,25	9,5
Короткострокові кредити до зовнішнього боргу	10,4	16,4	13,9	14,1	18,5	10,4	7,3	6,9
Сукупний борг до ВВП	56,4	58,0	57,4	60,9	53,4	54,2	58,8	56,8
<i>Валютний ринок</i>								
Міжнародні резерви, млрд дол.	85,8	180,3	193,7	238,5	288,5	352,0	373,1	358,8
Обмінний курс (до дол. США)	2,18	1,95	1,83	2,0	1,76	1,67	1,95	2,16
Грошова пропозиція (M1)	179	235	226	253	286	291	331	353
Грошова пропозиція (M2)	1374	1631	1921	2235	2588	3067	3555	3872
<i>Фондовий ринок</i>								
Капіталізація до ВВП, %	65,3	100,3	35,6	72,0	72,1	49,6	54,7	-
<i>Золото</i>								
Попит ЦБ, млрд дол.	0,685	0,901	0,940	1,175	1,518	1,654	3,595	2,602

* За даними World Bank, access regime: <http://data.worldbank.org>.

** За даними Banco Central do Brasil, modo de acesso: <http://www.bcb.gov.br>.

велике та добре розвинуте сільське господарство, гірничодобувна та обробна промисловість, сфера послуг. Разом з тим, вході використання ряду фіскальних стимулів та адміністративного ресурсу, сировинний сектор поступився місцем готовим виробам. Одним з вирішальних факторів переформатування економічного життя стало адміністративне маніпулювання курсом реалу. У передкризовий період відбувалась перманентна ревальвація приблизно на 10% щороку в піку ціни досягши позначки в 1,83 реалів за долар. Наступним важливим фактором передкризового зростання було позитивне сальдо платіжного балансу. До 2007 року спостерігалась стійка тенденція до зростання, що складало 1,3% ВВП, і лише перед кризою майже відбулося платіжне вирівнювання. Зростання капітальних потоків в платіжному балансі та накопичення золотовалютних резервів було забезпечено в першу чергу за рахунок зростання фондового ринку Бразилії до 100,3% до ВВП на початку 2008 року. Низька інфляція на рівні 5–7% в поєднанні з лібералізацією умов входження іноземного капіталу стимулювали великий приплив іноземного капіталу до Бразилії. Насичення ринку грошовою масою (M2) склало приблизно 300 млрд дол. (тут і надалі – дол. США) щороку не лише пришвидшило розвиток реального сектора економіки, але й спровокувало зростання великого обсягу спекулятивних операцій на ринку цінних паперів.

Ще однією характерною рисою бразильської економіки є зменшення боргового навантаження. Зокрема, в 2006 році уряд погасив заборгованість перед МВФ. Сукупний борг країни увійшов в зону стабільності та не перевищив 60%, а частка короткострокових кредитів постійно зменшується.

До проблемних питань, які залишались на порядку денному перед початком кризи можна віднести: значне диференціювання населення по рівню доходів, низький рівень кваліфікованості робочої сили у кількісному вимірі, високий рівень безробіття на рівні 9% в 2007 році [11, 5]. Отже, виходячи з вищезазначеного, можна говорити про достатньо високий рівень стійкості економіки Бразилії напередодні світової фінансово-економічної кризи.

У цілому, антикризова політика бразильського уряду з 2008 по 2012 роки базувалась на експансивній бюджетній, стимулюючій грошово-кредитній валютній політиці. На першому етапі були проведені наступні дії:

1. Скорочення податків на 2 роки на доходи фізичних осіб, на споживчі кредити та на автомобілі в розмірі 3,54 млрд дол. [3, 150].

2. Іпотечна кредитна лінія виділена для кредитування державних службовців в розмірі 3,4 млрд дол.

3. Кредитна лінія для сільгоспвиробників з метою фінансування до 40% їх заборгованості з інвестицій в розмірі 0,2 млрд дол.

4. Кредитна лінія, виділена Банком Бразилії, для кредитування малих і середніх підприємств в розмірі 2,1 млрд дол.

5. Виділення коштів банкам, що здійснюють автокредитування в розмірі 1,7 млрд дол.

6. Розширення Фонду торгового Флоту в розмірі 4,2 млрд дол.

7. Фінансування сільгоспвиробників і аграрного виробництва в розмірі 1,8 млрд дол.

8. Підтримка валютного ринку в розмірі 12,6 млрд дол.

9. Скорочення обов'язкових резервів банків в розмірі 42,1 млрд дол.

10. Створення суверенного фонду добробуту Бразилії (0,5% ВВП) в розмірі 5,9 млрд дол.

11. Надання Банком розвитку Бразилії позичкових ресурсів, для кредитування оборотних коштів підприємств, підтримки експорту, малого і середнього бізнесу в розмірі 4,2 млрд дол.

12. Використання міжнародних резервів на рефінансування зовнішньої заборгованості бразильських підприємств в розмірі 2,1 млрд дол. [8, 18].

13. Збільшення мінімальної заробітної плати на 12%; продовження термінів виплати допомоги по безробіттю з 3–5 до 5–7 місяців [13, 30].

Таким чином, протягом гострої фази кризи урядом Бразилії було витрачено приблизно 84 млрд дол.

Останнім чинником державного управління є стимулювання сукупного попиту. 2013 року було здійснено підвищення мінімального рівня заробітної плати до 678 реалів (близько 300 дол.) [Ibid].

У результаті кризового розбалансування та антикризових заходів уряду платіжний баланс країни став від'ємним. Середнє значення в період 2008–2012 років складає – 2%. Разом з тим, починаючи з 2013 року цей показник почав погіршуватись. За підсумками року він склав – 81,1 млрд дол., або 3,6% ВВП.

Причинами понижувального тренду є ослаблення показників зовнішньої торгівлі країни, а також витрати на обслуговування державного боргу. За період кризи відбулося значне послаблення експортного потенціалу країни. Позитивне сальдо торгового балансу на рівні 1% від ВВП було змінено на від'ємне у розмірі – 1% у 2009 – 2012 роках та – 2% з 2013 року. Хоча Бразилії вдалося відновити до кризовий номінальний об'єм експорту, але збільшення імпорту достатньо сильно тисне на баланс.

Що до поточних трансфертів, то тут можна сказати, що це була найбільша антикризова проблема уряду в період гострої фази кризи. З 2008 по 2011 рік відбувалось постійне просідання даного показника. В 2008 році він складав 7,9 млрд дол., а в 2011 році 4,4 млрд дол. Однак, скоординована антикризова політика дозвола зламати тенденцію. За результатами 2013 року чисті поточні трансферти з-за кордону склали 6,5 млрд дол. [14].

У питанні державного боргу ситуація має негативну динаміку. Але в порівнянні із загальносвітовими тенденціями, проблема не виходить за межі глобального тренду. За період з 2008 по 2013 роки сукупний борг збільшився майже вдвічі з 262,9 млрд дол. до 482,4 млрд дол. Структура ж зовнішнього боргу починаючи з 2010 року виглядає наступним чином: 35% – прямі інвестиції, 28% – банки, 23% – реальний сектор економіки, 13% – державні органи управління, 1% – центральний банк [5]. Виходячи з того, що в 2013 році країна мала 358,8 млрд дол. міжнародних резервів, можна говорити про значну стійкість економіки до зовнішніх шоків. У таблиці 2 наведено індикаторні показники антикризової програми Російської Федерації.

Становище Російської Федерації (РФ) на світовій арені в докризовий період характеризується процесом відновлення економічних зв'язків в результаті корекції системи пе-

рерозподілу експортних прибутків від енергоносіїв. Середній темп зростання ВВП країни до вересня 2008 року складав 8%. Позитивна цінова динаміка на світових товарних ринках допомогли збільшенню торгового балансу в передкризовий етап втричі. В той же час відбулося шестикратне зростання імпорту. Співвідношення експорту-імпорту до ВВП у передкризовий рік складало 34% та 21% відповідно. Відтак баланс поточного рахунку був постійно на позитивному рівні та коливався від 5,5 до 9,5%. У процесі нарощування експорту відбулося зменшення відтоку капіталу, що дозволило наростити попит всередині економіки. Основними статтями зростання були кінцеве споживання домашніх господарств (6% ВВП) та інвестиції в основний капітал (5% ВВП). Разом з тим, «випереджаючі темпи зростання внутрішнього попиту по відношенню до динаміки внутрішнього виробництва» [1, 28] створювали ситуацію перегріву економіки.

Перманентне позитивне сальдо поточного рахунку в комплексі з тотальним реформуванням системи державного управління спровокували величезний приплив інвестицій в країну у 2006–2007 рр. За оцінками експертів в цей період позитивна динаміка складала 94,7 млрд дол. Ключовою відправною точкою припливу капіталу в країну було поліпшення інвестиційного клімату та ефективна стратегія реформування економіки. До негативних тенденцій відноситься значна частка кредитного іноземного капіталу, що призводило до відтоку ресурсів на погашення боргів перед нерезидентами. Разом з тим, у 2005–2006 роках, відбулося освоєння приватними корпораціями міжнародного фондового ринку. У результаті об'єм зовнішнього боргу приватного сектору в передкризовий період зрівнявся з золотовалютними резервами держави. З 2005 по 30 червня 2008 року російський корпоративний борг зростав на 115 млрд дол. на рік [1, 27] та напередодні кризи становив 488 млрд дол. У підсумку вже у 2006 році приватний сектор став валютним донором державного, що дозволило накопичити значні кошти в стабілізаційних фондах. Їх вартість напередодні кризи становила 478,8 млрд дол. Однак до середини 2008 року економіка РФ

Таблиця 2

Показники антикризової програми Росії

Показник	Роки							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Макроекономічні показники</i>								
Розмір ВВП, млрд дол.	989,9	1229	1660	1222	1524	1904	2017	2096
Темп зростання/падіння ВВП, %	8,2	8,5	5,2	-7,8	4,5	4,3	3,4	1,3
Відхилення від світового ВВП, %	2,95	3,09	2,4	-7,23	-1,36	0,5	0,1	-2,3
Баланс поточного рахунку (розмір до ВВП)	9,3	5,6	6,3	4,1	4,4	5,1	3,6	1,6
Експорт/імпорт (розмір до ВВП)	34/21	30/22	31/22	28/20	29/21	30/22	30/22	28/22
Темп інфляції	15,2	13,8	18,0	2,0	14,2	15,9	7,5	5,9
Бюджет, %	8,0	6,2	5,6	-4,2	-1,9	3,3	2,7	-
<i>Кредитний ринок</i>								
Кредитування (до ВВП)	32,4	38,7	41,6	45,3	42,8	44,8	48,1	52,5
Ставка рефінансування**	11,0	10,0	13,0	8,75	7,75	8,0	8,25	8,25
Короткострокові кредити до зовнішнього боргу	-	-	-	-	-	-	-	-
Сукупний борг до ВВП	9	8,5	7,9	11	11,04	11,71	12,74	13,41
<i>Валютний ринок</i>								
Міжнародні резерви, млрд дол.	303,7	478,8	426,2	439,3	479,2	497,4	537,8	509,6
Обмінний курс (до дол. США)	27,19	25,58	24,85	31,74	30,37	29,38	30,84	31,84
Грошова пропозиція (M1)	5564	7570	7653	8325	10859	12857	13753	15536
Грошова пропозиція (M2)	10126	14236	16276	19095	23791	28754	32226	37271
Фондовий ринок								
Капіталізація до ВВП, %	106,8	115,6	23,9	70,5	65,9	41,8	43,4	-
Золото								
Попит ЦБ, млрд дол.	8,206	12,072	14,529	22,693	35,637	43,462	51,240	40,09

* За даними World Bank, access regime: <http://data.worldbank.org>.

** За даними ЦБ РФ, режим доступу: <http://www.cbr.ru>.

мала низький рівень автономності та надзвичайно сильно залежала від ринку енергоресурсів, що проявилось вже на початку гострої фази кризи. Росія мала найбільший стад ВВП в 2009 році серед «Великої 20», який становив 7,8%.

Антикризову політику Російської Федерації можна розділити на два етапи: перший (кінець 2008–2009 роки) – ґрунтувався на необхідності пом'якшення наслідків гострої фази світового розбалансування шляхом стабілізуючих вливань для нівелювання коливань кінцевого попиту та запобігання безповоротних втрат промислового та технологічного потенціалу; другий (2009–2010 рр.) – націлювався на модернізаційні складові, що відображалося у розширенні соціальних зобов'язань

держави перед громадянами, активізації внутрішнього попиту, розвитку промислово та технологічного потенціалу, підвищення стійкості фінансової системи.

Ці етапи відобразилися в наступних кроках:

1. Оптимізація банківського сектору. «У період з 1 вересня 2008 року до 1 травня 2009 року банк Росії відкликав ліцензії у 36 банків» [4, 126].

2. Вливання до статутних капіталів банківських установ (ВЕБ та ВТБ), а також Агентства зі страхування внесків в розмірі 18,5 млрд дол.

3. Надано державні гарантії за кредитами нефінансовим організаціям на основну виробничу діяльність та капітальні вливання (до 50% від обсягу кредиту) в розмірі 5 млрд дол.

4. Виділення бюджетних коштів та коштів з фонду національного добробуту на капіталізацію банків в розмірі 16,5 млрд дол.

5. Розміщення міністерством фінансів бюджетних коштів на депозити у банках на термін від 7 до 92 днів за ставкою від 7% до 15% річних в розмірі 20 млрд дол.

6. Виділення коштів «Внешнекономбанку» для стабілізації фондового ринку на 5 років за ставкою 7% річних (вкладення в акції та облигації російських емітентів не фінансового сектору в розмірі 6,7 млрд дол.)

7. Направлення Агентству з іпотечного житлового кредитування вливань за ставкою 8,5% річних в розмірі 1,25 млрд дол.

8. Заходи Центрального банку Росії:

- надання кредитів без забезпечення (через аукціон) на термін від 5 тижнів до 1 року за ставкою від 9,9 до 18,7% річних в розмірі 60 млрд дол.;
- фінансування «Внешнекономбанку» на 1 рік з можливістю пролонгації за ставкою LIBOR + 1% з метою виплати зовнішніх боргів в розмірі 50 млрд дол.;
- адресне вливання в «Внешнекономбанк» для проведення санації банків в розмірі 7 млрд дол.;
- надання субординованого кредиту «Сбербанку» на 10 років за ставкою 8% річних зі сплатою відсотків в кінці терміну в розмірі 16,7 млрд дол.;
- кредитування Агентства з страхування вкладів на термін до 5 років терміну в розмірі 6,7 млрд дол.;

9. Виділення коштів «Внешнекономбанку» на 10 років за ставкою 7% річних на впровадження субординованого кредитування в розмірі 14,5 млрд дол. [8, 19–20].

У період 2011–2014 року пакет антикризових заходів було продовжено. Зокрема, у 2012 році Державна дума Росії дозволила уряду використовувати додаткові кошти у розмірі 200 млрд руб. [2] на екстрені заходи з антикризового управління.

Ще одним важливим механізмом підтримки національної економіки було збільшення об'єму державних гарантій по кредитах чи облигаційних запозиченнях, що були взяті російськими компаніями з 300 до 495 млрд руб. на рік.

Наприкінці 2014 року Центральним банком РФ було опубліковано ще ряд заходів з

підтримання стійкості фінансового сектору, що включали 7 пунктів:

- введення мораторію на визнання негативної переоцінки по портфелях цінних паперів кредитних і некредитних фінансових організацій;
- надання кредитним організаціям тимчасового права використовувати при розрахунку пруденційних вимог за операціями в іноземній валюті курс, розрахований за попередній квартал;
- вдосконалення механізму надання кредитним організаціям коштів в іноземній валюті;
- визначення центрального контрагента на Московській біржі як важливого інституту централізованого розподілу ліквідності;
- збільшення діапазону стандартного ринкового відхилення процентних ставок закладами населення в банках від розрахункової середньої ринкової максимальної процентної ставки до 3,5 процентного пункту;
- докапіталізація кредитних організацій в 2015 році [9].

У період гострої та помірної стадії кризи платіжний баланс країни залишається позитивним. Середнє значення в період 2008–2012 років складає 4,7%. Починаючи з кінця 2012 року цей показник почав погіршуватись. За підсумками 2013 року він склав – 34,8 млрд дол., або 1,6%.

Причинами понижувального тренду в період 2012–2013 років є погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури та посилення геополітичних ризиків. До негативних факторів впливу можна віднести сповільнення темпів зростання світової економіки, а як наслідок зниження цін на основні статті експорту РФ.

У питанні поточних трансфертів прослідковується стійка негативна тенденція. За період з 2008 по 2013 рік цей показник збільшився з –168,7 млрд дол. до –295,1 млрд дол. Відносно стабілізувати ситуацію вдалося в 2011 році в результаті впровадження антикризового пакету уряду. Однак, результат не було закріплено і вже з 2012 року понижувальний тренд продовжився [14].

У питанні державного боргу ситуація має негативну динаміку. Зростання зовнішнього боргу має доволі стабільний показник на

рівні 0,9% ВВП щороку. Але в порівнянні із загальносвітовими тенденціями, проблема не виходить за межі глобального тренду. За станом на кінець 2013 року державний борг Російської Федерації склав 714,2 млрд дол. Структура ж зовнішнього боргу починаючи з 2011 року виглядає наступним чином: 21% – прямі інвестиції, 28% – банки, 39% – реальний сектор економіки, 9% – державні органи управління, 2% – центральний банк [5]. Виходячи з вищезазначеного, можна говорити про високу вразливість економіки Росії з 2008 по 2013 роки та змінення її стійкості у 2014 році. Однак вплив санкцій на макроекономічні показники та політичну складову не дозволяють говорити про невразливість держави до зовнішніх шоків, не зважаючи на значні міжнародні резерви. У таблиці 3 наведено показники антикризової програми Індії.

Відносно збалансованим в останні 10 років є розвиток Індії. Докризовий період харак-

теризувався достатньо високими темпами економічного зростання в межах 8,5–10% щороку. Відсутність великих запасів природних ресурсів створює дилему обмеження зростання. Значний приріст населення нівелює основну частку успіхів країни в кластері експорту продуктів сфери послуг на міжнародні ринки. Саме ця проблема призводить до перманентного формування від'ємного сальдо торгівельного балансу. На початку 2008 року він склав -0,7%. Для формування системної картини зауважимо, що експорт країни в 2007 році в порівнянні з 2000 роком виріс в 3,6 рази, а імпорт – в 3,9 раз. З точки зору реального сектору економіки, Індія стала одним з найяскравіших у світі прикладів збалансованого економічного розвитку. Внутрішнє споживання стало одним з основних «двигунів» зростання виробництва. В посткризовий час, через скорочення споживчих витрат і зростання імпорту, темпи зростання індійської

Таблиця 3

Показники антикризової програми Індії

Показник	Роки							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Макроекономічні показники</i>								
Розмір ВВП, млрд дол.	949,1	1238	1224	1365	1708	1880	1858	1876
Темп зростання/падіння ВВП, %	9,3	9,8	3,9	8,5	10,3	6,6	4,7	5,0
Відхилення від світового ВВП, %	4,05	4,39	1,1	7,93	5,16	2,8	1,4	1,4
Баланс поточного рахунку (розмір до ВВП)	-1,0	-0,7	-2,5	-1,9	-3,2	-3,3	-4,9	-2,6
Експорт/імпорт (розмір до ВВП)	21/24	20/24	24/29	20/25	22/26	24/30	24/31	25/20
Темп інфляції	6,4	5,8	8,7	6,1	9,0	8,5	7,2	6,9
Бюджет, %	-2,2	-0,5	-4,9	-5,4	-3,4	-2,9	-3,8	-
<i>Кредитний ринок</i>								
Кредитування (до ВВП)	43,2	44,8	48,5	47,3	49,6	49,7	51,0	51,8
Ставка рефінансування**	7,25	7,75	6,5	4,75	6,25	8,5	8,0	7,75
Короткострокові кредити до зовнішнього боргу	15,7	17,6	19,2	18,1	19,3	23,1	23,6	21,6
Сукупний борг до ВВП	78,49	75,44	74,72	72,5	67,5	66,7	66,6	67,72
<i>Валютний ринок</i>								
Міжнародні резерви, млрд дол.	178,0	276,5	257,4	284,6	300,4	298,7	300,4	298,0
Обмінний курс (до дол. США)	45,31	41,35	43,51	48,41	45,73	46,67	53,44	58,60
Грошова пропозиція (M1)	8597	9889	11030	12991	15241	16283	17384	19118
Грошова пропозиція (M2)	28958	35407	42664	50342	59304	68874	76482	87834
<i>Фондовий ринок</i>								
Капіталізація до ВВП, %	86,3	146,9	52,7	86,4	94,6	54,0	68,0	-
<i>Золото</i>								
Попит ЦБ, млрд дол.	7,312	9,590	10,004	19,501	25,204	27,454	29,839	21,599

* За даними World Bank, access regime: <http://data.worldbank.org>.

** За даними Reserve Bank of India, access regime: <http://dbie.rbi.org.in>.

економіки дещо знизилися та складають в середньому 6,5% ВВП. Незважаючи на бурхливий розвиток, в Індії за межею бідності знаходиться приблизно третина населення, що відбивається на структурі ринку споживання. Проблемою такої соціальної структури є величезна кількість споживачів з катастрофічно низьким рівнем доходів, в той час як споживачі з високим рівнем доходів швидко вичерпали ємність ринку.

Фінансовий рахунок платіжного балансу Індії протягом досліджуваного періоду має позитивне сальдо, яке виросло в 2007 році в порівнянні з 2000 роком у 9,1 разів. Як і в інших країнах БРІКС це пов'язано в основному з припливом прямих і портфельних іноземних інвестицій в країну. Результатом такого роду політики є формування на її території структурних підрозділів компаній світового рівня в технологічних галузях, таких як програмне забезпечення, ІТ-послуги та фармацевтика. Цікаво, що в середині 2008 року структура економіки Індії мала наступний вигляд: виробництво – 69%, ІТ індустрія – 15%, сфера послуг – 8%, інші сфери господарства – 8% [10, 525]. При чому сфера інформаційних технологій демонструє зростання і в посткризовий період. Зворотню стороною лібералізації економічної політики стала залежність держави від іноземних інвестицій.

Антикризова політика уряду Індії будувалася на основі соціальної спрямованості. В її основу закладено розвиток на базі зростання внутрішнього попиту. Однак, уряд Індії не розробляв спеціального пакету антикризових заходів, економічна політика держави після кризи включала в себе кілька етапів:

1. Першочергове реагування включало в себе використання механізмів грошово-кредитного регулювання: підтримка національної валюти, підвищення ліквідності банківської системи, поліпшення доступності кредитів в іноземній валюті, стимулювання процесі кредитування реального сектора економіки.

2. Другим ешеленом стали заходи, що регулюють банківський сектор і підтримують валютний ринок. Для підтримки корпоративного сектора була проведена лібералізація режиму зовнішніх комерційних запозичень, розроблено комплекс заходів щодо стимулю-

вання попиту усередині економіки. Уряд інвестував кошти в інфраструктурні проекти. В основу економічних програм було закладено стимулювання нових виробництв та новітніх технологій.

3. Останнім рівнем антикризових заходів було податкове та митне регулювання, для стримування інфляції в країні. Загальний обсяг посткризової підтримки економіки Індії оцінюється приблизно в 20 млрд дол. [8, С. 18–19].

Що до кроків уряду в 2011–2014 роках, то до них можна віднести: полегшення умов доступу іноземних інвестицій, зниження рівня державних субсидій на енергоносії та добрива, введення нових заходів підтримки експортерів, створення сприятливих умов ведення бізнесу в особливих економічних зонах та національних інвестиційних зонах, запуск урядових ініціатив «Роби в Індії» та «100 розумних міст».

Традиційною тенденцією розвитку економіки Індії є від'ємний платіжний баланс. В до кризовий період він складав приблизно –1% від ВВП у річному вираженні. В період гострої фази економічної кризи 2008 року цей показник збільшився до –2,5%. Середнє значення в період 2008–2012 років складало –3,2%, досягнувши піку у 2012 році на рівні –4,9%. Разом з тим, починаючи з 2013 року цей показник почав поліпшуватися зупинившись на позначці –2,6%.

Причинами понижувального тренду є неефективні антикризові кроки уряду на першому етапі та значна частка імпортованих товарів в загальній структурі споживання. Період гострої фази кризи відбулося значне послаблення експортного потенціалу країни. Зокрема, частка експорту по відношенню до ВВП впала з 24% до 20%. Однак в результаті планомірної девальвації національної валюти, вже у 2011 році експорт країни вийшов на до кризовий рівень. Що до імпорту, то до кризових показників було досягнуто в 2011 році, що тиснуло на торговельний баланс країни. З метою підтримання національного виробника, урядом було прийнято рішення про обмеження імпорту золотих прикрас та дорогоцінних металів. За станом на кінець 2013 року в Індію ввозилось імпортованих товарів в об'ємі 20% від ВВП.

Величезним плюсом для економіки держави є збереження позитивного тренду поточних трансфертів. В період гострої фази кризи висхідна тенденція збереглась. З 2008 по 2013 рік відбувалось постійне просідання даного показника. В 2008 році він складав 2 трлн дол., а в 2013 році 3,9 трлн дол. Цьому сприяли: лібералізація фінансового ринку, антикризова політика спрямована на стимулювання експорту, розвиток інфраструктури [14].

У питанні сукупного боргу по відношенню до ВВП ситуація має нульову динаміку. За станом на кінець 2013 року зовнішній борг індії складав 400,2 млрд дол. Структура ж зовнішнього боргу починаючи з 2012 року виглядає наступним чином: 0% – прямі інвестиції, 24% – банки, 57% – реальний сектор економіки, 19% – державні органи управління, 0% – центральний банк [5]. Виходячи з того, що в 2013 році країна мала 298 млрд дол. міжнародних резер-

вів, можна говорити про вразливість економіки держави до зовнішніх шоків. У таблиці 4 наведено показники антикризової програми Китаюської Народної Республіки*.

Найбільшою економікою об'єднання є КНР. Трендовим напрямом китайського господарства є позитивні темпи приросту ВВП та сальдо торгового балансу, що є наслідком державної політики, орієнтованої на стимулювання експорту. Зростання ВВП до 2008 року мало двозначний показник та напередодні кризи становило 14,2%. Більш того, висхідний напрям продовжився і в посткризові часи, хоча і в меншому об'ємі. Рахунок поточних операцій платіжного балансу виріс в передкризовий період в порівнянні з 2000 роком в 18,1 рази. Зростання забезпечене в першу чергу позитивним розширенням торгового балансу. Але, не дивлячись на настільки динамічний розвиток, характерною рисою

Таблиця 4

Показники антикризової програми Китаю

Показник	Роки							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Макроекономічні показники</i>								
Розмір ВВП, млрд дол.	2712	3494	4521	4990	5930	7321	8229	9240
Темп зростання/падіння ВВП, %	12,7	14,2	9,6	9,2	10,4	9,3	7,7	7,7
Відхилення від світового ВВП, %	7,45	8,79	6,8	8,63	5,26	5,5	4,4	4,1
Баланс поточного рахунку (розмір до ВВП)	8,5	10,1	9,3	4,9	4,0	1,9	2,3	1,97
Експорт/імпорт (розмір до ВВП)	42/31	44/30	42/27	27/22	29/26	29/26	27/25	26/24
Темп інфляції	3,8	7,6	7,8	-0,6	6,6	7,8	2,0	1,7
Бюджет, %	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Кредитний ринок</i>								
Кредитування (до ВВП)	110,7	107,5	103,7	127,2	129,9	127,0	133,7	140,0
Ставка рефінансування**	6,15	7,5	5,25	5,25	5,75	6,5	6,0	6,0
Короткострокові кредити до зовнішнього боргу	54,0	54,7	49,4	53,9	62,0	67,1	67,8	71,4
Сукупний борг до ВВП	16,2	19,6	17	17,7	33,5	28,7	26	22,4
<i>Валютний ринок</i>								
Міжнародні резерви, млрд дол.	1080	1546	1966	2452	2913	3254	3387	3880
Обмінний курс (до дол. США)	7,97	7,61	6,95	6,83	6,77	6,46	6,31	6,20
Грошова пропозиція (M1)	12603	15256	16621	22144	26662	28984	30866	33729
Грошова пропозиція (M2)	34560	40344	47516	61022	72585	85159	97414	110652
<i>Фондовий ринок</i>								
Капіталізація до ВВП, %	89,4	178,2	61,8	100,3	80,3	46,3	44,9	-
<i>Золото</i>								
Попит ЦБ, млрд дол.	12,262	16,083	16,778	36,856	47,632	51,886	56,392	40,821

* За даними World Bank, access regime: <http://data.worldbank.org>

** За даними People's Bank of China, access regime: <http://www.pbc.gov.cn/publish/english/963/index.html>

китайської економіки є залежність від зовнішнього ринку. За обсягом експорту КНР займає 1-е місце в світі, що дає 80% валютних доходів держави. Розвиток експортно-орієнтованого виробництва привів до того, що частка приватного споживання в Китаї стала замінюватися чистим експортом: внутрішнє споживання в структурі ВВП в 80-ті роки ХХ століття становило 50%, в 90-х воно знизилось до 44% ВВП, в 2005 році – до 38%, а в 2008 році склало 34,9% [12]. Також сприяло зростанню чистого експорту Китаю стабільно зростаюче позитивне сальдо балансу поточного рахунку та доволі низька інфляція.

Фінансовий рахунок платіжного балансу Китаю, як і рахунок поточних операцій, були профіцитними. Ключова причина – приплив прямих іноземних інвестицій. Традиційною характеристикою економіки КНР є висока норма заощаджень. В період з 2000 по 2005 роки приплив прямих іноземних інвестицій в КНР становив більше 20% їх загального припливу в країні, що розвиваються. Припливу інвестицій сприяли відносно низький рівень заробітної плати та пільгові податкові умови роботи підприємств в промислових зонах. Поєднання позитивного сальдо поточних та капітальних операцій в платіжному балансі Китаю зумовило швидке збільшення його міжнародних резервів (на кінець 2008 року резерви склали 1966 млрд дол.).

Щодо антикризової політики уряду КНР, вона має на меті кардинальну зміну концепції перерозподілу купівельної спроможності економічних агентів. Акцент було зроблено на розвиток внутрішнього ринку. Новий поштовх отримала програма з підвищення заробітної плати. За її результатами з 2008 по 2012 рік «реальна заробітна плата в Китаї зростала майже на 15% щороку» [6, 13].

Що ж до конкретних кроків з протидії кризовим явищам, можна виділити наступні:

1. Загальний пакет антикризових заходів з розширення внутрішнього попиту в розмірі 586 млрд дол., зокрема:

- стимулювання внутрішнього попиту та підтримка експортно-орієнтованих підприємств;
- розвиток муніципальних утворень у трьох провінціях;
- будівництво атомних станцій;

- інвестиції, спрямовані на екологічний захист річок в трьох провінціях і на будівництво цивільних аеропортів у двох провінціях;
- інфраструктурні проекти, включаючи будівництво газопроводу в північно-західному автономному районі.

2. Збільшення кредитів п'ятьом державним банкам країни в розмірі 14,6 млрд дол. [8, 20].

Основним трендом економічної політики уряду в 2010–2014 роках є стимулювання внутрішнього споживання та зменшення боргового тиску на суб'єктів господарювання. Зокрема, було зменшено сукупний борг з 33,5% у 2010 році до 22,4% у 2013 році.

У результаті кризового розбалансування платіжний баланс держави хоча і залишився позитивним, але його динаміка уповільнилась. У до кризовий період цей показник становив 9% від ВВП, сповільнившись під час гострої фази кризи до 4%. Середнє значення в період 2011–2014 років складало 2%.

Причинами скорочення позитивного тренду є сповільнення світової економіки та переорієнтація країни на внутрішні джерела попиту. Зокрема, Китай є єдиною країною БРІКС, що намагається знизити імпортні надходження. До 2008 року співвідношення експорту/імпорту до ВВП коливалось в межах 42/31%. В посткризовій фазі показники стабілізувались на рівні 29/26%, причому обидва показники планомірно знижуються приблизно на 1% щороку. Така ситуація у купі з перманентним зростанням ВВП дозволяє говорити про переорієнтацію виробництва «піднебесної» на внутрішні джерела споживання та автономізацію економічної складової.

Найбільш проблематичною виглядає сфера поточних трансфертів. З 2008 року до 2013 рік відбувалось постійне просідання даного показника. В 2008 році він складав 299,8 млрд дол., а в 2013 році –54,1 млрд дол. Отже, можна говорити про формування негативного тренду та відтоку капіталу з країни [14].

У питанні державного боргу ситуація хоча і має негативний відтінок, але ефективні дії уряду корегують низхідний тренд. В період гострої фази кризи сукупний борг країни зріс з 17% від ВВП до 33,5%. Разом з тим, уряд

«піднебесної» усіма доступними методами намагається скоротити боргове навантаження. У цілому за станом на 2013 рік на державний сектор припадає 61,1%, а на приватний – 38,9%. Отже, виходячи з того, що в 2013 році країна мала 3,88 трлн дол. міжнародних резервів, можна говорити про значну стійкість економіки до зовнішніх шоків. У таблиці 5 наведено показники антикризової програми Південно-Африканської республіки*.

Найменшою економікою об'єднання є Південно-Африканська республіка (ПАР). Макроекономічний розвиток країни ще в до кризовий період мав різнонаправлений характер. Разом з тим, ВВП стабільно зростав зі приблизно на 5,5% на рік. Рахунок поточних операцій платіжного балансу ПАР мав позитивне сальдо лише до 2003 року. Починаючи з 2004 року понижувальний тренд взяв гору. Ключовими статтями експорту республіки є мінеральна та сільськогосподарська сировина

(більш 30%), а також напівфабрикати гірничодобувної промисловості та оброблена сільськогосподарська продукція (майже 40%). Цікавою особливістю функціонування економіки ПАР є значна питома вага вугільних електростанцій. Через відсутність нафти близько 80% енергоресурсів Південної Африки базуються на використанні вугілля. Хронічною проблемою для уряду є постійне зростання імпорту. Майже всі експортні доходи країни витрачаються на продукцію нерезидентів, що негативно впливає на баланс поточних операцій платіжного балансу.

Фінансовий рахунок Південно-Африканської Республіки в до кризовий період мав відносно стабільний характер. Починаючи з середини 2000-х рр. спостерігався стійкий приплив портфельних (10–15 млрд дол.), прямих (в середньому близько 5 млрд дол.) та інших (близько 2–3 млрд дол.) інвестицій в країну. Загальна цифра короткострокових

Таблиця 5

Показники антикризової програми ПАР

Показник	Роки							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Макроекономічні показники</i>								
Розмір ВВП, млрд дол.	261,0	286,1	273,1	284,1	365,2	403,8	382,3	350,6
Темп зростання/падіння ВВП, %	5,6	5,5	3,6	-1,5	3,1	3,6	2,5	1,9
Відхилення від світового ВВП, %	0,35	0,09	0,8	-0,93	-2,04	-0,2	-0,8	-1,7
Баланс поточного рахунку (розмір до ВВП)	-5,3	-7,0	-7,4	-4,0	-1,9	-2,3	-5,2	-5,8
Експорт/імпорт (розмір до ВВП)	30/32	31/34	36/39	27/28	28/28	31/30	30/32	31/34
Темп інфляції	6,5	8,1	8,0	8,4	7,7	5,9	4,5	5,8
Бюджет, %	0,9	1,1	-0,7	-5,1	-4,1	-4,4	-4,6	-
<i>Кредитний ринок</i>								
Кредитування (до ВВП)	163,4	167,4	147,4	152,0	153,1	143,9	151,8	156,1
Ставка рефінансування**	9,0	11,0	11,5	7,0	5,5	5,5	5,0	5,0
Короткострокові кредити до зовнішнього боргу	34,6	33,0	36,0	26,2	20,3	17,7	19,2	19,5
Сукупний борг до ВВП	32,6	28,3	27,8	31,3	35,6	39,4	42,5	46,1
<i>Валютний ринок</i>								
Міжнародні резерви, млрд дол.	25,5	32,9	34,0	39,6	43,8	48,7	50,6	49,7
Обмінний курс (до дол. США)	6,77	7,05	8,26	8,47	7,32	7,26	8,21	9,66
Грошова пропозиція (M1)	339	402	420	423	473	513	577	637
Грошова пропозиція (M2)	1,346	1,668	1,914	1,947	2,082	2,255	2,372	2,518
<i>Фондовий ринок</i>								
Капіталізація до ВВП, %	273,9	291,3	179,9	248,0	174,0	129,5	160,1	-
<i>Золото</i>								
Попит ЦБ, млрд дол.	2,537	3,331	3,487	4,365	5,644	6,153	6,693	4,845

* За даними World Bank, access regime: <http://data.worldbank.org>.

** За даними South African Reserve Bank, access regime: <https://www.resbank.co.za>.

запозичень по відношенню до сукупного боргу становила 33%. У 2008 році в результаті світової фінансово-економічної кризи спостерігався значний відтік портфельних інвестицій на рівні 14 млрд дол. Розрив ліквідності довелось компенсувати уряду, використавши значні кредитні інструменти, що призвело до зростання зовнішнього боргу країни до 77,778 млрд дол. [15].

Як і в інших країнах БРІКС глобальна фінансово-економічна криза внесла свої корективи в економіку ПАР. Антикризова політика Південної Африки включала в себе наступні основні заходи: розробка та реалізація соціальних програм проти бідності, збільшення державних витрат на модернізацію інфраструктури, створення сприятливого інвестиційного клімату та підвищення конкурентоспроможності економіки, контроль за державним боргом країни.

Що ж до конкретних кроків з протидії кризовим явищам, можна виділити наступні:

1. Субвенції провінційним бюджетам на розвиток освіти, охорони здоров'я, гранти на виплату соціальних допомоги в розмірі 4,5 млрд дол.

2. Інвестиції в інфраструктурні проекти: розвиток громадського транспорту, мережі автомобільних доріг та залізниць в розмірі 78 млрд дол.

3. Розвиток муніципальної інфраструктури, модернізація системи водопостачання, будівництво шкіл, лікарень, житла в розмірі 1,9 млрд дол.

4. Підтримка суб'єктів малого та середнього підприємництва, розвиток енергозберігаючих технологій в розмірі 0,5 млрд дол. [8, 21].

Період стабілізації економічного життя країни визначався стратегією соціально-економічного розвитку «Новий шлях зростання», прийнятої у 2011 році. Одним з ключових орієнтирів є забезпечення 75% загального обсягу державних та приватних закупівель силами вітчизняних компаній. Визначаються ключові орієнтири державної підтримки: збільшення долі внутрішньо виробленої продукції та підтримка вітчизняних компаній [16].

Наслідком антикризових заходів уряду було скорочення від'ємного сальдо платіжно-

го балансу. В до кризовий період він становив приблизно -7%. Середнє значення в період 2009–2011 років склало -2,7%. Але вже з початку 2012 року цей показник зріс до -5,2% та зберіг дану тенденцію.

Причинами понижувального тренду є ослаблення показників зовнішньої торгівлі країни, а також політична нестабільність. За період кризи відбулося значне послаблення експортного потенціалу країни.

Експорт в період гострої фази кризи впав з 36% ВВП до 27%. Подібна ситуація склалась і в сфері імпорту. Падіння відбулось з 39% до 28%. В результаті антикризової політики уряду від'ємне сальдо значно скоротилось, а експорт почав зростати, але вже по завершенні масової підтримки з боку держави, негативні тенденції посилювались.

Щодо поточних трансфертів, то тут проблема була та залишається подібною до Бразильської. Цей показник зріс з -18,9 млрд дол. у 2008 році до -34,4% у 2014 році. Антикризова політика уряду лише пригальмувала негативну тенденцію у 2011 році, але вже у 2012 році тренд знову пішов у низ [14].

У питанні державного боргу ситуація також має негативну динаміку. За період з 2008 року до 2013 року сукупний борг збільшився з 27,8% від ВВП до 46,1% від ВВП. Структура ж зовнішнього боргу виглядає наступним чином: 21% – прямі інвестиції, 16% – банки, 23% – реальний сектор економіки, 38,6% – державні органи управління, 0,4% – центральний банк [5]. Виходячи з того, що в 2013 році країна мала 49,7 млрд дол. міжнародних резервів, можна казати про низьку стійкість економіки до зовнішніх шоків.

Таким чином, можна зробити висновок, що антикризова політика країн БРІКС була спрямована на підтримання ліквідності банківської системи, забезпечення оборотними коштами ключових суб'єктів господарства, підтримка експортоорієнтованих виробників, до фінансування проектів інфраструктури, підтримка внутрішнього попиту через іпотечні та соціальні програми, збільшення резервних фондів. На міжнародній арені головним результатом спільних дій стало створення Банку розвитку БРІКС, який є альтернативою але не повною заміною глобальних

фінансових інституцій. Найбільш успішною країною об'єднання за результатами кризового періоду є Китай. Середні темпи економічного зростання хоча і знизилися, але зберігся висхідний тренд. У питанні стійкості також є позитивні зрушення. Головною проблемою економіки держави залишається формування значного купівельного попиту всередині країни. На другому місці знаходиться Росія. Позиції РФ на міжнародній арені в період світової фінансово-економічної кризи було зміцнено. Разом з тим, висока залежність держави від сировинного сектору не дозволяє говорити про сталість розвитку та нівелювання наслідків глобального розбалансування. Нейтральними тенденціями в глобальному геоекономічному просторі відзначилась Бразилія. Негативний тренд розвитку господарства було ліквідовано. Разом з тим, макроекономічні ризики не дозволяють говорити не лише про зростання але і про відновлення відносної ваги країни на світовій арені. Деяко гірше виглядає становище Індії. Антикризова політика уряду дозволила зберегти достатньо високі темпи економічного зростання в порівнянні зі світовими тенденціями. Однак, висхідна тенденція забезпечується за рахунок зниження автономності країни. Говорити про відновлення позицій держави на міжнародній арені не видається можливим. Останнє місце за успішністю антикризових заходів серед країн БРІКС займає Південно-Африканська республіка. Пакет реформ дозволив ПАР вийти з понижувального тренду. Разом з тим, позитивна динаміка зростання ВВП є незначною та відстає від загальносвітових тенденцій. Така ситуація не дозволяє говорити про відновлення статусу держави в світі.

Список використаних джерел

1. Алексашенко С. Российский кризис и антикризисный пакет: цели, масштабы, эффективность / С. Алексашенко, В. Миронов, Д. Мирошниченко // Вопросы экономики. — 2001. — № 2. — С. 23—49.

ANATOLIY BRIATKO

Odessa

WORLD FINANCIAL AND ECONOMIC CRISIS AND BRIKS COUNTRIES REACTION ON IT

The paper deals with anticrisis policy of each BRICS country during the world financial and economic crisis. The pre-crisis state of Brazil, Russia, India, China and South Africa economies are considered. Specific features of each state crisis steps are defined. The results of crisis management are determined. The place of BRICS governments anti-crisis measures in terms of relative weight of country on international arena were analyzed.

Key words: global financial and economic crisis, crisis regulation, BRICS, post-crisis growth.

2. Антикризисные меры: чем пожертвует Россия ради стабильности РБК [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://top.rbc.ru/economics/26/07/2012/661721.shtml>.
3. Антикризисные социальные программы в различных странах мира: 2008–2009 гг. // SPERO. — 2010. — № 12. — С. 147—156.
4. Байгулов Р. Антикризисная политика российской правительства и Банка России / Р. М. Байгулов, М. А. Шарипов // Вектор науки ТГУ. — 2011. — № 2 (12). — С. 126—128.
5. Внешний долг стран мира [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://svspb.net/danmark/vneshnij-dolg-stran.php>.
6. Доллар Д. Переориентация Китая открывает новые возможности для развивающихся стран Азии / Дэвид Доллар // Финансы и развитие. — Июнь. — 2014. — С. 10—13.
7. Мескито М. Экономические успехи Бразилии подняли для неё планку как внутри страны, так и за рубежом / Марио Мескито // Финансы и кредит. — 2011. — Март. — С. 22—23.
8. Петрикова Е. Платежный баланс и антикризисная политика стран «БРИКС» / Е. М. Петрикова // Валютное регулирование. Валютный контроль. — 2011. — № 7. — С. 1—25.
9. Центральный банк Российской Федерации. О мерах Банка России по поддержанию устойчивости российского финансового сектора [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.cbr.ru/press/pr.aspx?file=17122014_171432dkp2014-12-17T17_02_49.htm.
10. Desai D. Impact of Six Sigma in a developing economy: analysis on benefits drawn by Indian industries / Darshak A. Desai, Mulchand B. Patel // Journal of Industrial Engineering and Management. — 2009. — № 3. — Volume 2. — P. 517–538.
11. Filho N. Employment and inequality outcomes in Brazil / N. Filho, L. Scorzafave // OECD. — 2009. — 36 p.
12. Household final consumption expenditure, etc. (% of GDP) // World bank. — Access regime: <http://data.worldbank.org/indicator/NE.CON.PETC.ZS?page=1>.
13. Khatiwada S. International and Country Responses to the Crisis / S. Khatiwada, R. Torres // The Financial and Economic Crisis: A Decent Work Response. — Geneva. — International Labour Organization, International Institute for Labour Studies. — 2009. — 78 p.
14. Net current transfers from abroad. The World Bank. — Excess regime: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.TRF.NCTR.CN>.
15. South Africa external debt 2002-2015 // Trading economics. — Access regime: <http://www.tradingeconomics.com/south-africa/external-debt>.
16. The Local Accord Procurement. P. 18. URL: <http://www.economic.gov.za/communications/publications/local-procurement-accord> (retrieved on 15.11.2013).

АНАТОЛІЙ БРЯТКО
г. Одесса

МИРОВОЙ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ КРИЗИС И РЕАКЦИЯ СТРАН БРИКС НА НЕГО

В статье проанализированы антикризисные политики каждой из стран БРИКС в период мирового финансово-экономического кризиса. Рассмотрены предкризисное состояние экономик Бразилии, России, Индии, Китая и Южной Африки. Определены особые черты антикризисных шагов каждого из вышеупомянутых государств. Исследованы результаты кризисного менеджмента. Дана оценка результатов антикризисных мер стран БРИКС с точки зрения относительного веса страны на международной арене.

Ключевые слова: Мировой финансово-экономический кризис, антикризисное регулирование, БРИКС, посткризисный рост.

Стаття надійшла до редколегії 18.04.2016

УДК 311.21:339.5

ВАЛЕНТИНА ДЬОМІНА, АННА ФЕДОСОВА, СЕРГІЙ МАТВІЄНКО
м. Миколаїв

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ

На основі аналізу динаміки експортно-імпортних потоків досліджено рівень конкурентоспроможності Миколаївської області на світових ринках в цілому та в розрізі основних товарних груп за 2005–2015 роки. Виявлено, що конкурентна позиція в цілому за період, що аналізується, була не стабільною і має тенденцію до погіршення. Визначені шляхи ефективного формування стратегії досягнення міжнародної конкурентоспроможності продукції регіону.

Ключові слова: зовнішня торгівля, експорт, імпорт, конкурентоспроможність, регіон, структура економіки, товарний склад.

Конкуренція є ключовим чинником ефективного функціонування ринкової економіки, який забезпечує гармонію всіх економічних процесів. Ефективне формування конкурентних відносин на ринку є запорукою сталого розвитку галузі, регіону та держави загалом. Вони сприяють створенню розвиненого, цивілізованого ринку, що включає сферу переробки та товарообміну.

Своєчасна та об'єктивна оцінка конкурентоспроможності регіонів необхідна для виявлення слабких та сильних сторін діяльності держави, формування позитивного іміджу та найважливіших напрямів підвищення конкурентоспроможності регіонів, які зводяться до життєзабезпечення, залучення інвестицій, збереження й розвитку виробничих потужностей, використання інформаційних техноло-

гій, підвищення рівня кваліфікації робочої сили, удосконалення законодавчої бази тощо. Сучасні тенденції розвитку регіонів в умовах ринкових відносин потребують глибокого дослідження в сфері конкурентоспроможності.

Окремі питання щодо вирішення проблеми конкурентоспроможності регіонів висвітлені в роботах як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Серед вітчизняних авторів, що займаються проблемою конкурентоспроможності українських регіонів можна виділити О. І. Ряби, Н. М. Шумило, П. С. Смоленюка, О. А. Хумарова, Б. Шлюсарчик, М. І. Долішнього, Б. Є. Кваснюка, З. С. Варналія, С. В. Мочерного, та ін., а зарубіжних авторів, які досліджують проблему конкурентоспроможності в цілому, – Майкла Портера, Р. А. Фатхутдинова, А. А. Томпсона [1–5]. Зокрема, в цих роботах